

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ДРУЖИНИ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті зосереджено увагу на вивченні мовної картини світу у зв'язку з концептуальною картиною світу як одних із ключових понять сучасної когнітивної лінгвістики. Фрагментом аналізу стали найменування особи жіночої статі у статусі дружини, зокрема в діяхронії та синхронії української мови та в зіставленні з іншими слов'янськими і неслов'янськими мовами. Унаслідок історичного та порівняльного аналізу встановлено архаїчну основу, яку зберегла українська мова з іншими слов'янськими мовами, систему лексичних одиниць, сформовану впродовж її історичного розвитку, та сукупність специфічних найменувань, наявних у сучасній мовній картині світу різних народів для ідентифікації образу одруженої жінки.

Ключові слова: мовна картина світу, концептуальна картина світу, лінгвалізація образу дружини, слов'янські мови, індоєвропейська мовна сім'я.

Brus M.P. Conceptualization of the image of the wife in the modern linguistic picture of the world.

Topicality. *Priorities in the context of modern cognitive research acquires the disclosure of the linguistic picture of the world of each nation as its system ideas about the world and means of their linguisticization. Part of it is understanding essence of a woman in the space of her family, professional, social and others connections Despite the fact that democratic processes ensure equality men and women in various spheres of social life, the status of women in the family as representative of a married couple has an almost unchanged character and needs proper interpretation in every linguistic picture of the world.*

The purpose of the article is to explore conceptualization and linguisticization the image of a woman in relation to her husband - wife - in the language picture of the world; to reveal the evolution of the linguistic picture of the world in relation to the reflection of this image in the history of the Ukrainian language and other Slavic languages.

The task is to consider the name of the wife as a combination of archaic and the modern linguistic picture of the world, to reveal their common Proto-Slavic roots and distinctive language features in the historical development of various peoples; set the specifics of the expression of the wife's image in the Ukrainian linguistic picture of the world.

Results. The article focuses on the study of the linguistic picture of the world in communication with the conceptual picture of the world as one of the key concepts of modern cognitive linguistics. The name of the person became a fragment of the analysis of the female gender in the status of a wife, in particular in Ukrainian diachrony and synchrony languages and in comparison with other Slavic and non-Slavic languages.

As a result of the historical and comparative analysis, an archaic basis was established, which the Ukrainian language has preserved with other Slavic languages, a system lexical units formed during its historical development, and a set of specific names available in the modern linguistic picture of the world different nations to identify the image of a married woman.

Conclusions. Common Indo-European concept of a woman who is in spouses, entered the conceptual picture of the world as a result of formation ancestral ties and family relations and with the development of humanity practically not changed, but in the processes of historical development of nations, new ones developed ideas about the social, property, legal status and status of the wife, her relationships in the family and spouse. To linguisticize the concept of 'woman in relation to her Slavic and non-Slavic languages developed their own lexical resources, formed with the help of

specific word-forming means and defined historical, ethnic, national factors of formation of nations.

The name became the expression of this concept in the modern language picture of Ukrainians дружина, Belarusians – жонка, Russians – супруга, Poles – małżonka, Czechs – manželka, in Bulgarians – svika, in Germans – Ehefrau. The influence of linguistic and non-linguistic factors led to the synonymization of words for wife in the structure national languages, including lexemes of native and foreign origin.

Key words: *linguistic picture of the world, conceptual picture of the world, linguistics wife image, Slavic languages, Indo-European language family.*

Вступ

Актуальність. У контексті сучасних лінгвістичних досліджень особливої актуальності набуває когнітивний підхід до вивчення мовних явищ (прикметник *когнітивний* утворено від іменника *когніція* – лат. *cognitio* «знання, пізнання»), що забезпечує вивчення процесів «вираження в мовних одиницях знання про світ» (Загнітко, 2020: 307). Мовознавчі студії, що втілюють цей аспект, означені когнітивізмом і спрямовані «від думки до мови, від знань про світ до встановлення особливостей і закономірностей їхньої реалізації на різних ярусах мовної системи – у слові, словосполученні, реченні, тексті, дискурсі та ін.» (Загнітко, 2020: 307). Пов'язані зі знанням і пізнанням світу процеси названі *когнітивними*, або *когніцією*, і поставлені в основу сучасного мовознавчого напрямку – *когнітивної лінгвістики*.

Проблеми сучасної когнітивної лінгвістики невимірні й невичерпні, але зосереджені навколо центрального об'єкта – мови як загального когнітивного механізму чи когнітивного інструменту – системи знаків, необхідної для репрезентації і трансформації відповідної інформації. Водночас її ключовою проблемою вважають побудову моделі мовної комунікації для обміну знаннями. Когнітивна лінгвістика оперує багатьма термінами (*знання, картина*

світу, когніція, концепт, концептуалізація, картина світу, когнітивна модель, ментальність та ін.), що тісно пов'язані між собою і зумовлені особливостями відбиття певного фрагменту знань про світ (Загнітко, 2020: 380).

Одним із базових понять у когнітивній лінгвістиці є *мовна картина світу* (МКС), вивчення якого набуває щодалі більшої актуальності і популярності у самостійному вияві та в поєднанні з поняттям *концептуальна картина світу* (ККС). Обидві ці картини відображають світ у взаємопов'язаних формах: концептуальна – у формі пізнавальної діяльності, а мовна – у формі об'єктивної дійсності. Дослідники когнітивної лінгвістики тяжіють до зближення цих картин світу, попри все перша – концептуальна картина світу – це пізнання й розуміння світу, формування уявлень і знань про світ, а друга – мовна картина світу – експлікації таких знань та уявлень. Якщо концептуальну картину світу вважають загальним, універсальним поняттям, то мовна картина світу – це втілення в мові як концептуальної картини світу, так і засобів її лінгвалізації. Учені вбачають діалектичний зв'язок між такими поняттями, зазначаючи, «що мовна картина світу не тільки в матеріальній формі закріплює наслідки пізнавальної діяльності, що відбивається в ККС, але й своїми засобами систематизує елементи й відношення в останній» (Лисиченко, 2011: 101).

Сучасні лінгвальні й екстралінгвальні чинники зумовили концептуалізацію поняття «жінка» в мовній картині світу. До розуміння й передання цього поняття в кожній лінгвосистемі вироблені власні напрями, методи й засоби. Проте цілісного відбиття його в мовній картині світу ще немає. Це змушує до вироблення спеціальної методології дослідження, використання як самого лінгвістичного рівня, так і багатьох нових міждисциплінарних підходів. У вказаній статті зроблено опертя переважно на мовознавчих працях, у яких на відповідному рівні розкрита категорія іменників зі значенням особи жіночого роду, а також на окремих соціолінгвістичних, етнолінгвістичних, гендерологічних та інших розвідках, що стосуються зазначеної проблематики (Архангельська, 2019; Блажковська, 2016;

Брезнік, 2021; Брус, 2019; Космеда, 2014; Ньюблінг, 2009; Ставицька, 2015; Сукаленко, 2010 та ін.). Потужну базу для роботи над темою склали лексикографічні праці, подані в списку джерел, що дали змогу простежити еволюція і становлення фемінітивів у слов'янських і неслов'янських мовах.

Мета статті – дослідити концептуалізацію й лінгвалізацію образу жінки стосовного свого чоловіка – дружини – у мовній картині світу; розкрити еволюцію мовної картини світу щодо відображення цього образу в історії української мови та інших слов'янських мов.

Завдання – розглянути найменування дружини як поєднання архаїчної та сучасної мовної картини світу, виявити їх праслов'янські корені, спільні й відмінні мовні риси в історичному розвитку різних народів; встановити специфіку вираження образу дружини в українській мовній картині світу.

Методи дослідження

Проблематика статі зумовила використання загальних та спеціальних методів дослідження. Загальний метод індукції дав змогу встановити лінгвальні засоби вираження образу дружини в мовній картині світу, а також узагальнити результати роботи. Метод дедукції забезпечив розкриття проблеми мовної інтерпретації вказаного образу, формування специфічних уявлень про нього. Зі спеціальних методів утілено когнітивне опрацювання мовних даних, які отримує мовець під час дискурсу, читання, знайомства з різними текстами; воно відбувається у процесі сприйняття й породження мовлення.

Виклад основного матеріалу

Мова є віддзеркаленням сформованого віками досвіду кожного окремого народу, відображаючи не тільки набуті спільні знання й уявлення, а й своєрідність бачення світу, що й формує певну мовну картину світу її носіїв. Підґрунтям мовної картини світу окремого народу стає його концептуальна картина світу, яка відзначається специфічністю і водночас може бути спільною з картиною світу тих народів, які мають однаковий рівень знань та уявлень. Усі зміни в концептуальній картині світу більшою чи меншою мірою

спричиняють зміни і в мовній картині світу, однак кожний народ має у своєму арсеналі разом із загальними ресурсами збагачення та розширення мовної картини світу і специфічні, зумовлені структурою й типологією розвитку відповідної мови (Лисиченко, 2011: 96).

Концептуальна картина світу постійно вдосконалюється і поглиблюється внаслідок безперервного пізнання світу людиною. У ній зберігаються як давні риси, що характеризують її статичний характер, так і нові ознаки, що свідчать про її динамічний, прогресивний вияв. Ту частину концептуальної картини світу, яка містить давні бачення й уявлення, називають *архаїчною*, що й виявляється в незмінності, статичності мовної картини світу, а частину, яка репрезентує нові уявлення про світ, що виявляється в прогресивності, динамічності мовної картини світу, трактують як *сучасну*. Мова реагує на всі зміни, через що в мовній картині світу відбувається збереження або нагромадження явищ, тому й розрізняють архаїчну й сучасну мовну картину світу. Причому архаїчність може зумовлюватися динамічними процесами в суспільстві та свідомості людей навіть упродовж невеликого проміжку часу, не обов'язково за сторіччя або тисячоріччя (Лисиченко, 2011: 97).

Прояви давніх і сучасних змін у мовній картині світу можна простежити на основі розвитку фемінітивної підсистеми мови, взявши за взірець як окрему тематичну групу слів, так одну номінативну одиницю чи будь-який інший її мовний елемент, що здатний нести певне семантичне наповнення. За допомогою відмінностей у системі значень мовних одиниць можна простежити і розбіжності між різними мовними картинами світу. Специфіка мовної картини світу, її співвідношення з концептуальною картиною світу, на думку вчених, особливо виявляється на лексичному рівні. Мовна картина світу тяжіє до максимально точного вираження явищ концептуальної картини світу в номінативних одиницях, але повне злиття двох картин світу є недосяжним процесом: «у МКС завжди виявляються семантичні лакуни, не заповнені мовними одиницями. Такі лакуни особливо виявляються при

зіставленні МКС різних мов, коли наочною стає своєрідність бачення світу: очевидно, для носіїв однієї МКС для назв явищ, які заповнюють ці лакуни, суттєвими, є одні ознаки, а для інших інші» (Лисиченко, 2011: 98).

Специфічність мовної картини світу простежується яскраво під час зіставлення мовних явищ у споріднених чи неспоріднених мовах, а також на різних етапах розвитку однієї мови чи кількох мов. Розрізнення сучасної та архаїчної мовної картини світу дає змогу встановити динаміку й статику змін, що припали на минулий і теперішній час кожного народу. Учені зауважили, що «упродовж тисячоліть ККС змінювалася дуже повільно, відповідно повільні зміни відбувалися і в МКС. За останні ж два-три століття у зв'язку з розвитком суспільства відбулися значні зміни в картині світу домовній і концептуальній, що шукало собі вираження і в мовній картині світу, насамперед у її літературному вираженні» (Лисиченко, 2011: 119).

Мовна картина світу відбиває світ певного історичного періоду, тому можна говорити про особливості мовної картини світу кожного синхронного зрізу та відмінності від попередніх чи наступних етапів. Так, мовна картина світу праслов'янської доби відмінна від мовної картини світу писемного давньоукраїнського періоду, а порівняно з теперішнім станом розвитку української мови сприймається як дуже проста й обмежена. Якщо в глибокий дописемний період відбивала концептуальну картину світу, спільну для тодішніх спільнослов'янських діалектів, то поступово зазнавала диференційних та інтеграційних ознак і сьогодні має неповторне вираження в кожній мові.

У контексті лексичного вираження мовної картини світу та її співвіднесення з концептуальною картиною світу розглянуто в роботі одну загальну назву особи жіночого роду – *дружина* «жінка стосовно свого чоловіка» та схарактеризовано в діахронії і синхронії української й інших мов. Історія цього поняття сягає спільнослов'янської доби, коли сформувалося і використовувалося в тодішніх діалектах слово *жена* зі значенням «жінка», що могло поширитися і для вираження поняття «жінка стосовно свого

чоловіка». Праслов'янське найменування **žena* (< **genā*) від іє. **g^henā* 'жінка' пов'язане з коренями **g'en-* 'родити' або **g^hen-* 'приходити', але точне походження його не встановлено (ЕСУМ, 1985, 2: 205–206). Семантика індоєвропейських коренів лягла в основу формування і самого імені **žena*, тобто особи жіночої статі, яка входила в родину чоловіка, послаблюючи свої зв'язки з власним родом. У глибокому минулому часі осередком роду вважалася родина чоловіка, а дружина втрачала тісні зв'язки з родом матері. Через це імена рідних за родом матері чи свояків за родом жінки виражені слабше, ніж за родом батьки або чоловіка. У подружжі й родинному колі виростала господиня дому, власниця майна, одностудниця, помічниця свого чоловіка, що й спричиняло формування на різних історичних етапах нових лексичних одиниць зі значенням 'дружина' (Брус, 2006: 41).

Зі спільнослов'янської доби найменування **žena* успадкували всі слов'янські мови: р. – *жена*, болг. – *жена*, бр. – *жонка*, др. – *жена*, п. – *žona*, ч., слц. – *žena*, вл., нл. – *žona*, м. – *жена*, схв. – *жѣна*, слн. – *žēna*, стсл. – *жена*. Індоевропейська давність кореня засвідчує спорідненість цього слова з багатьма неслов'янськими мовами: прус. – *genno* 'жінка', гот. – *qinô* 'жінка', *qēns* 'дружина', двн. – *quena* 'жінка', днн. – *quān* 'дружина', *quena* 'т.с.', англ. – *queen* 'королева', дангл. – *swēn* 'жінка', дірл. – *ben* 'дружина', ав. – *gənā*, *uənā*, *unā* 'жінка, дружина', дінд. – *jāni-* 'жінка', *gnā* 'богиня', гр. – *γυνή* 'жінка', беот. – *βανᾶ*, тох. А – *śān*, тох. В – *śana* 'т.с.', вірм. – *kin* 'жінка, дружина' (ЕСУМ, 1985, 2: 205–206). Спільний індоєвропейський корінь спричинив творення в різних мовах світу подібних слів, переважно зі значенням 'жінка' або 'дружина', тобто можна твердити про збереження в мовній картині світу багатьох народів слова зі спільним індоєвропейським коренем, яке стало виразником поняття «жінка стосовно свого чоловіка», і зокрема у слов'янських, навіть у більшості слов'янських мов.

За давньою класифікацією слов'янських мов на антську та словенську підгрупи генетично близькими є в межах першої підгрупи сучасна українська,

білоруська, польська, чеська, словацька, хорватська, верхньолужицька мови, а в межах другої – старослов'янська, сучасна російська, болгарська, македонська, сербська, нижньолужицька, словенська мови, кашубський і словінський діалекти польської мови (Царук, 1998: 5–20). З урахуванням цієї класифікації можна твердити про найбільшу спільність української мови із сучасними західнослов'янськими мовами та віднаходити в їхній мовній картині світу спільні чи відмінні ознаки щодо репрезентації образу дружини. Далі слід порівняти цю підгрупу слов'янських мов у відображенні образу дружини з наступною, що охоплює сучасну російську та південнослов'янські мови, з якими також може бути встановлено низку спільних і відмінних рис.

У ранній писемний період розвитку давньоукраїнської мови типовим позначенням образу дружини було найменування *жена* (*жона*), яке, крім семантики «жінка стосовного свого чоловіка», зберігало й первинне значення «жінка загалом». У церковно-релігійних, художніх, літописних творах вживалася переважно давня форма *жена* для позначення жінки загалом, а від XIV ст. частішою стала ця лексема для іменування дружини, особливо в офіційно-діловій документації та з варіантами *жена* й *жона*, напр.: гла юмоу *женѣ* самаряныни како ты иудѣи сыи ѿ(т) мене пити просиши. *женѣ* самаряныни соущ(а) не прикасають бо. сѧ иудѣи самарянохъ (ЄЄ, 2001: 68), Їяковъ... мѣвъ оу себе двѣ *жонѣ*; Хмелницкий... Чаплинскую понялъ въ *жену* себе; А то все записуемъ пану чусе а по немь ино его *женѣ* (ФУМ, 2019: 185–186).

З аналізу різностильових писемних пам'яток давньоукраїнської мови відомо, що в мовній картині світу того часу наявне було лексичне вираження значення «жінка стосовно свого чоловіка» за допомогою слова *жена* (*жона*). Це стосувалося жінок будь-якого стану, насамперед середнього та низького, а жінка високого стану стосовно свого чоловіка позначалася словом *княгиня*, що зафіксоване переважно в текстах літописного стилю та в різному варіантному вияві, напр.: Ярославъ и ехавъ и я *княгыню* его и бояры его //

поима, и городъ Каменецъ взя (ГВЛ, 2002: 100). Уже від XIV ст. мовне вираження поняття «жінка стосовно свого чоловіка» розширене внаслідок використання нового слова *дружина*, напр.: Лук'ян Шуба з своєю *дружиною* Василисою дарує Лаврашевському монастиреві сім'ю Крічу з майном (ФУМ, 2019: 165). Ця назва успадкована з праслов'янської мови як похідне утворення від слова *другъ*, що спершу виражало значення «князівська дружина чи військо князя», яке внаслідок архаїзації занепало, а замість нього розвинулося нове значення «дружина стосовно свого чоловіка» (Брус, 2019: 104). Зі значенням дружина виявлено ще похідне від слова *жона* найменування *жонка*, що мало розмовний відтінок, напр.: Гдѣ колі дѣвка алюбѣ *жонѣ* алюбѣ вдова боудѣ(т) на поли а любѣ в селѣ боудѣ(т) оусилована... тогда то(т) имѣеть казненѣ по(д)лоу(г) вины, пісаны о сільствѣ (ССМ, 1977, 1: 363). Позначенням жінки високого соціального стану як дружини стосовно свого чоловіка залишалося слово *княгиня*, до вжитку входили й нові слова іншомовного походження *королева(я)* та *королиця*, напр.: а и мы есми пришо(д)ши пре(д) *кнѣгиню* илияша воеводиноюу... и есми смирилися и сътокмилися и оуѣ мерзачки есми пустили мимо сѧ (ССМ, 1977, 1: 480), нашихъ добрыхъ приятелѣи и радою и нашимъ добрымъ оумысломъ... великому влодиславу... королю польскому... и его *королевои*... слюбуемы и ислюбили есмы (ССМ, 1977, 1: 498), а мы... ислюбуемы за него и за его дѣти иже со всею своєю землею и с города вѣре(н) будѣ(т) королеви и *королицѣ* (ССМ, 1977, 1: 499).

У староукраїнський період соціальна диференціація суспільства великою мірою впливала на лексичне вираження мовної картини світу і зокрема на представлення в ній образу дружини. Для лігвалізації цього образу збереглися всі давні найменування, але слова *жона (жена)*, *дружина* стосувалися жінок практично будь-якого стану і не мали якихось стилістичних обмежень у вживанні, а відомі слова *княгиня*, *королева*, *королиця* позначали тільки жінок високого стану, напр.: Віновний запис Івана Петровича Калусовського *дружині* Настасії на суму грошей на третині його маєтків; так

есми ему продал, ажет ништо з ближних моих ни *жона* моя, ни діти мои... не мають в то са вступати (ФУМ, 2019: 165, 185), Воленъ ... княз Андрей и... *кнегини* ... тыи части мои отчизные держати (СУМ, 2008, 14: 144), , Он же без всякого ослушания вскоре приѣха к нему и своею *королицею*, и честь велику и дары многи подаваше ему (ФУМ, 2019: 256). Слово *жонка* мало різне варіантне вираження і зберігало стилістичне забарвлення, напр.: Оженився мужичокъ, да взявъ *жинку* любку (ІСТ, 1985: 931), *Жонкам* своим наказуйте, би нас на умѣ пильно мали (ІСТ, 1985: 941), Чому, *жунко*, хата не метена (ІСТ, 1985: 942). Запозиченням із ставропольської в цей період було слово *малжонка*: а хотя бы по сме(р)ти правое *мальжо(н)ки* тую поло(ж)ницю свою поня(л), а діти з нею привы(л) тогда яко тые первые блу(д)ные та(к) и туе хотя по ви(н)ча(н)ю... с такою жоною за бе(н)ка(р)ты маю(т) быти поличоны (СУМ, 2017, 17: 25).

Відповідно до нових узаконених Литовським статутом однакових майнових і спадкових прав осіб чоловічої та жіночої статі жінки набули можливості володіти майном та осідлістю, успадкованими, отриманими в подарунок від батьків, чоловіків за їх життя чи після смерті, а це забезпечило участь жінок у державних, громадських, судових та інших справах, а також і займати високі посади, переймати їх від чоловіків чи бути представленими за відповідними чинами, посадами, видами робіт чоловіків. У зв'язку з цим почали формуватися і великою мірою поширюватися під впливом польської і чеської мов найменування дружин за різними ознаками їхніх чоловіків – андроніми, напр.: ставъши ѿчевы(с)то, Хъвениха, будучая *буръми(с)триха* наша ло(х)вицькая... ѿ то прекъладала; писаны(и) тотъ позов на урожоную еи м(л̃)сть паню Кристыну з(ъ) Логойска Тыш(к)євичувну Конста(н)тинову Єлцову, *подстолину* киевскую; А потомъ де я Себестианъ Черхавский и з братовою своєю хорою, *свещениковою* Городецкою, з войтомъ... шли до замку (Брус, 2019: 118).

Андроніми закріпилися міцно в мовній картині староукраїнської доби і відтоді до нової української літературної мови численно збільшувалася кількість найменувань жінок за різними видами діяльності чоловіків. Однак фемінітиви з суфіксами *-ова(я)*, *-ева(я)*, *-ина(я)* поступово занепали, а назви жінок на *-их(а)* та з суфіксом *-к(а)* виявили тенденцію до швидкого зростання й використання. Збільшенню кількості таких номінацій сприяли позамовні чинники (поширеність різних ремесел; виникнення адміністративних посад, чинів, військових звань; розвиток політичних дипломатичних, економічних відносин та ін.). У назвах жінок знайшли відображення різні види господарських, торговельних та інших занять (шевство, кравецтво, кушнірство, лимарство, котлярство, різництво, лісництво, садівництво, кухарство, чабанство) (*вівчариха, вуглярка, гантариха, золотариха, крамариха, мельничка, млинарка, римарка* та ін.). Продуктивність їх так само поступово знизилася в українській літературній мові, але добре збереглася в говорах південно-західного наріччя (Брус, 2019: 148).

У новий український період система номінацій для вираження значення «жінка стосовно свого чоловіка» охоплювала майже всі давні слова, успадковані зі староукраїнського періоду (*дружина, жінка, жона, княгиня, королева, малжонка*), напр.: Стоїть старий [явор], похилився, Мов козак той зажурився, Що без долі, без родини Та без вірної *дружини*, І *дружини* і надії В самотині посивіє!; Не вертаються три брати. Плаче стара мати, Плаче *жінка* з діточками; А поки що буде, нехай бог шле добре здоров'я і *жінці* і діточкам твоїм; Чужі *жони* хорошії як макув цвіт (ФУМ, 2019: 165, 183, 186). На цей період припав і розвиток стилістичної маркованості фемінітивів, яка поступово вплинула на формування здрібніло-пестливої та згрубіло-зневажливої лексики сучасної української мови. Під впливом народнорозмовного мовлення кількість іменників для позначення особи жіночої статі стосовно її чоловіка поповнили пестливі та згрубілі слова: *дружинонька, дружиночка, жіночка, жінонька, жоноха, жонухна*, напр.: Що білая лебедина Дунай сколотила, невірняя

дружинька жалю наробила; Негідня *дружиночка* молодому світ зав'яже (СУМГ, 1996, 1: 448); *Жіночка* (СУМГ, 1996, 1: 487); Взяв я *жоноху* – чисшу водоху, взяв я сватове – з моря ракове (СУМГ, 1996, 1: 491); Ой жоно ж моя, *жонухно*, ревнивеє серце моє (СУМГ, 1996, 1: 491).

Для репрезентації образу дружини в сучасній мовній картині українців активізовані практично всі лексичні одиниці, що сформувалися в різні історичні періоди, але більшості властива стилістична маркованість. Загальноживаним є слово *дружина*, напр.: затоптану болотом підлогу на кухні зчищала лопаткою учителева дружина пані Марія (ФУМ, 2019: 165). Пейоративними та розмовними від нього утвореннями є назви *дружиночка* та *дружинька*, напр.: Я стільки раз, *дружинько* моя, Руїну ніс твоєму супокою, Що сам дивуюсь ніжності твоїй: Її я чую в стороні чужій (СУМ 20, 2013, 4: 489). Розмовним найменуванням дружини в українській мові стало слово *жінка*, поширене практично по всій території України, особливо в південно-західному наріччі, напр.: Жив Йосип на Вулиці самотньо, *жінки* від нього втікали, забираючи з собою й дітей, а тому його хата була схожа на колешню (ФУМ, 2019: 183). Похідні від нього назви *жінонька* та *жіночка* мають ще й зменшено-пестливий відтінок, напр.: – Іде ж це моя *жінонька* так забарилася? Чи до куми пішла, чи з подругами ляси точить? (СУМ 20, 2013, 4: 763); *Жіночка* моя Стефка була не з гірших: і тиха, і до чоловіка уважна, але смутна й хвороблива (СУМ 20, 2013, 4: 764). Застаріле й поетичне слово *жона* (*жена*) є сьогодні рідковживаним, напр.: Покидали дітей малих, І *жен* своїх, і молодих Своїх підложниць... (ФУМ, 2019: 186). А застарілі слова *княгиня* й *королева* є історичними назвами особи жіночої статі стосовно чоловіка, що вживаються тільки для відтворення минулих історичних подій, напр.: В тому господньому селі. На нашій славній Україні, – Не знаю, де вони взялись, – Приблуда князь. Була й *княгиня*; Вмерла наша *королева*, а король не встиг жалоби доносити, а вже посватався (ФУМ, 2019: 240, 256).

Особливості праслов'янської мовної картини світу залишили свій відбиток у всіх слов'янських мовах щодо вираження образу дружини. Спільнослов'янське слово *жена* (*жона*) збереглося як основне позначення дружини в історичному розвитку багатьох слов'янських мов, напр.: у польській, верхньолужицькій та нижньолужицькій – це *żona* і *žona*; у російській, болгарській, македонській, сербській, хорватській, словацькій та словенській – це відповідно *жена*, *žena*; а в білоруській мові є слово *жонка*, аналогічне слову *жінка* в українській мові. І за спільної архаїчної основи в історичному розвитку можна простежити в діяхронії віддаленість мовної картини світу українців від інших слов'янських мов. Так, у російській мові сусіднього народу слово *жена* вживалося і збереглося як загальноновживане найменування дружини, подібно до південнослов'янських мов і, можливо, ще й під впливом свого часу церковнослов'янської мови, для якої так само властиве було слово *жена* зі значенням 'жінка стосовно свого чоловіка'. Російське слово *жена* лягло в основу багатьох похідних, що свідчить про його продуктивність як твірної бази (*женити*, *женитьба*, *жених*, *женка*, *женушка*, *женолюбивый*, *женолюбець*, *женолюбие* тощо), а в українській мові йому відповідають різні за значенням слова: *жінка*, *дружина*, *подружжя* (РУС, 2016, 1: 281). Відголоси його давньої історії, зв'язок із похідними спільнокореневими словами та з подібними в інших слов'янських мовах дещо звужує сферу його використання, наближаючи до усної, а не до книжної форми.

Офіційним позначенням одруженої жінки стосовно свого чоловіка в російській мові стало слово *супруга*, яке було успадковане з церковнослов'янської багатьма мовами (ЕСУМ, 2006, 5: 478), але збережене як книжне в російській мові. Назви *жена* та *супруга* майже не розрізняються за семантикою, проте статус *супруги* вважається більш поважним, ніж статус *жени*, бо *супруга* із *супругом* везуть один віз, тобто йдуть одним шляхом, до однієї мети, що відобразило етнокультурний компонент у мовній картині росіян. Порівняно з метафоричним перенесенням ознак тваринного світу

на людей у російському слові *супруга*, метафоричним вираженням у мовній картині світу українців можна вважати слово *дружина* як перенесення ознаки множинності на одиничність (військо > людина). Оскільки для всіх значень слова *дружина* характерні семи ‘довір’я’, ‘наближення’, то й чоловік наближає до себе дружину, посвячує її у свої справи, як до князя в минулому було наближене його військо (Дяків, 2013–2014: 110). Крім того, російській мові характерне похідне від слова *супруга* найменування *супружниця*, яке в минулому могло використовуватися і в українському книгописанні, напр.: его величество наяснѣйшее понялъ въ супружницу дщерь свѣтлѣйшаго государя начальника вашего; архáггль.. рє(к) до нѣи анно *сопроу(ж)нице* іоакимова чємоу та(к) бáрзо жалѡнаѧ (ФУМ, 2019: 534).

У мовній картині світу іншого близького слов’янського сусіда – білорусів закріпилося слово *жонка* для позначення одруженої особи жіночої статі стосовно свого чоловіка, порівняно з розмовним значенням цього слова в українській мові *жінка* ‘дружина’. Як власна білоруська лексема така назва могла відображатися ще в пам’ятках XIV – XV ст. і зокрема у спільній українсько-білоруській писемності чи принаймні в діловій документації того часу, напр.: Гдѣ колі дѣвка алюбо *жонька* алюбо вдова боудѣ(т) на поли алюбо в селѣ боудѣ(т) оусилована... тогды то(т) имєєть казненѣ по(д)лоу(г) вины, пісаны о сільстве (ССМ, 1977, 1: 363). Ця номінація стала загальноживаною в білоруській мові, відповідна слову *дружина* в українській мові, напр.: дружина ж. 1. жóнка (УБС, 1980: 164).

Для відтворення образу дружини в сучасній мовній картині світу західноєвропейських народів усталилася давня лексика. Офіційними позначеннями жінки стосовно свого чоловіка в польській мові стали праслов’янські слова *malżonka* ‘żona (zwykle w zwrotach konwencjonalnych uroczyście, z szacunkiem); mężatka, kobieta zameżna’ та *żona* ‘kobieta pozostająca z kim w związku małżeńskim, zaślubiona komu; malżonka’ (SJP, 1963, IV: 426; 1968, X: 1442). Здрібнілим утворенням від *żona* є слово *żonka* (SJP, 1968, X:

1443), яке ще в XIV – XV ст. могло ввійти до староукраїнської мови зі значенням ‘заміжня жінка’, за свідченням писемних джерел (ССМ, 1977, 1: 363), і відтоді використовуватися з фонетичними змінами (*жінка*) в розмовному мовленні українців, особливо південно-західного наріччя, географічно близького до польських говорів. А назва *malżonka* ‘жінка, дружина’ власне й було старопольським запозиченням у староукраїнський період (ССМ, 1977, 1: 572), що поступово занепало на українському ґрунті та, можливо, ще в той самий час.

Сучасна польська мовна картина світу представлена багатьма найменуваннями зі значенням ‘дружина’: *żona, malżonka, żart. połowica, kobieta zamężna, żart. magnifika, druga połowa, lepsza połowa, towarzyszka życia; pani domu, gospodyni; kapłanka domowego ogniska; moja kobieta, ślubna żonka* (SSA: 114). До цього ряду синонімічних утворень слід увести ще давнє слово *mężatka* ‘kobieta zamężna’ (SJP IV), що відоме з пам’яток староукраїнської мови XIV – XV ст. як запозичення від старопольської або старочеської мови зі значенням ‘заміжня жінка’ (ССМ, 1977, 1: 618) та й далі вживається в польській мові для позначення одруженої жінки загалом. З цих номінацій тільки перших два – *żona, malżonka* – є загальноновживаними та стилістично нейтральними, порівняно з іншими – стилістично маркованими (SSA: 114).

У чеській мовній картині світу подібний до розглянутих вище слов’янських мов характер лінгвалізації образу дружини. Основним ідентифікатором цього образу в сучасній чеській мові є слово **manželka* ‘дружина’, яке відоме їй, очевидно, ще з дописемного періоду та утворене від складного слова **manžel* ‘чоловік’, сформованого на слов’янському ґрунті або скалькованого з давньоверхньонімецької мови (ЕССМ, 1990, 17: 178–179). Ці слова могли бути успадковані й писемною українською літературною мовою, як і назви *малжсена, малженка (малжсонка)*, що засвідчували далі пам’ятки староукраїнської мови, проте не збереглися в ній дотепер, а тільки в мовній картині західнослов’янських народів. І в сучасній чеській мові слово

*manželka вживається у виразах *právoplatná manželka* ‘законна дружина’, *bývalá manželka* ‘колишня дружина’, *nastávající manželka* ‘мйбутня дружина’, *druhá manželka* ‘друга дружина’, *dát komu dceru za manželku* ‘віддавати чиюсь дочку за дружину’ (ISSČ). Водночас до чеської мови увійшло й праслов’янське слово **žena*, що вважається так само стилістично нейтральним найменуванням, тому синонімічний ряд зі значенням ‘дружина’ сьогодні охоплює в ній такі лексеми: *manželka*, *žena*, (kniž.) *choť*, (zhrub.) *stará*, (expr.) *moje* (SČSA). До такого ряду можна долучити і специфічні чеські прізвищеві назви жінок на *-ова*, що в минулому могли позначати одружених та одружених жінок і стали витвором розмовного чи діалектного мовлення (Архангельська, 2019: 338–339).

Спільнослов’янська спадщина термінів споріднення та свояцтва, що охоплювала й найменування особи жіночого статі у стосунку до її чоловіка відобразилася в мовній картині світу всіх слов’янських народів, проте означена етнічними, культурними, територіальними й іншими особливостями їхнього історичного розвитку (Радева, 2010: 236–246). Зокрема, лексему *жена* (*жона*) маємо сьогодні в різних слов’янських мовах, але з різними семантичними та стилістичними ознаками. Так, українське слово *жона* є стилістично маркованим – застарілим поетичним іменуванням дружини, що використовується в художньому та розмовному стилях української мови, у російській мові слово *жена* – це стилістично нейтральне позначення дружини, а в болгарській мові *жена* ‘човешко същество от противния пол на мъжа’ – найменування жінки загалом (БЕР, 2007, I: 535–536). Значення ‘жінка стосовно свого чоловіка’ в болгарській мові виражає слово *съпруга* ‘жена по отношение на мъжа, с кого то е в брак’, старослов’янського походження, що стало надбанням не тільки південних ослов’янських мов, а й деяких східних, зокрема російської мови. Цю назву фіксує етимологічний словник болгарської мови, подаючи в статті до лексеми *съпруг* (БЕР, 2010, VII: 672).

У відображенні мовної картини світу та лінгвалізації в ній одруженої жінки, або дружини стосовно свого чоловіка, можна простежити спільні та відмінні ознаки не тільки на рівні аналізу слов'янських мов, а й у зіставленні їх із іншими мовами індоєвропейської сім'ї. Близькою до слов'янських мов і зокрема до української щодо родової кореляції іменників чоловічого та жіночого родів є німецька мова. У ній родові вираження мають не тільки іменники, прикметники, займенники, а й артиклі та дієслова. А процес творення субстантивів жіночого роду від співвідносних іменників чоловічого роду є системним і регулярним, адже німецька мова уникає родової асиметрії на граматичному й лексичному рівнях, яка може вплинути на формування неправильних уявлень про становище жінок і рівноправність її з чоловіками в сучасному німецькому соціумі. У ньому активізований сьогодні суфікс *-in* (*die Bibliothekarin* 'бібліотекарка', *die Ehegattin* 'дружина', *die Malerin* 'художниця', *die Schauspielerin* 'акторка' та ін.) або прикладка *-frau* (*Ehefrau* 'дружина', *Hausfrau* 'домогосподиня', *Jungfrau* 'дівчина' та ін.) (ВНУС, 2007: 130, 184, 422, 524, 184, 311, 358). Отож для позначення одруженої жінки в німецькій мові відомі слова *die Ehegattin* та *Ehefrau* з продуктивними словотворчими засобами *-in* та *-frau*. Характерне для німецької мови гармонійне й точне співвіднесення категорій у граматиці й лексиці відбиваються і в системному творенні корелятивів чоловічого та жіночого родів. Фемінізація німецької мови зумовлена значним впливом як європейських демократичних традицій, так і рівноправним статусом, становищем чоловіків та жінок у різних сферах німецького суспільства.

Висновки

Отже, сучасна когнітивістика спрямована на вивчення мовної картини світу в самостійному вияві та в поєднанні з концептуальною картиною світу, і як окремого народу, так і в зіставленні з багатьма народами – спорідненими й неспорідненими. Мовна картина світу – форма мовного вираження людських знань про світ, що становлять концептуальну картину світу. Як не збігаються

форми відображення дійсності в цих двох картинах світу, так і відрізняються картини світу, виражені різними мовами. Картини світу тих народів, які вийшли з однієї єдності, мають спільні архаїчні та сучасні елементи, виявлені на різних рівнях, а найяскравіше репрезентовані лексичною структурою мови.

Спільною спадщиною в мовній картині індоєвропейських народів стала система термінів споріднення і свояцтва, збережена на їхньому писемному ґрунті й адаптована до відповідних етнічних, національних, географічних, культурних, соціальних та інших особливостей розвитку кожного народу. Давнє поняття жінки, яка перебуває в подружжі, увійшло до концептуальної картини світу внаслідок формування родових зв'язків та сімейних стосунків і з розвитком людства практично не змінилося, але в процесі історичного розвитку народів розвивалися нові уявлення про соціальний, майновий, правовий стан і статус дружини, її стосунки в родині та подружжі.

Для лінгваліції поняття 'жінка стосовно свого чоловіка' слов'янські та неслов'янські мови за спільної індоєвропейської спадщини виробили власні лексичні ресурси, сформовані за допомогою специфічних словотворчих засобів та означені історичними, етнічними, національними чинниками становлення кожного народу. Основними виразниками цього поняття в сучасній мовній картині українців стало слово *дружина*, білорусів – *жонка*, росіян – *супруга*, поляків – *malżonka*, чехів – *manželka*, у болгар – *съпруга*, німців – *Ehefrau*.

Під впливом усної й писемної форм літературної мови, розмовного й діалектного мовлення, запозичень із різних мов розвинулися синонімічні ряди слів для вираження поняття 'дружина' на ґрунті самостійного розвитку національних мов. Українська мова в цьому плані вирізняється значною кількістю елементів у синонімічному ряді зі значенням 'дружина': *дружина*, *жінка* (розм., діал.), *жона* (заст., поет.), *дружинонька*, *дружиночка* (зменш., пестл.), *господиня*, *хазяйка* (розм.), *таздиня* (діал.), *пані* (розм.), *стара* (розм., згруб.), *княгиня* 'дружина князя' (іст.), *королева* 'дружина короля' (іст.), *малжонка* (арх.), *чабаниха* (арх.), *фрау* (нім.) та ін.

Перспективами дослідження мовної картини світу має стати визначення сукупності ментальних уявлень про історію становлення подружніх зв'язків у межах кожного народу та системи лінгвальних засобів їх інтерпретації.

ДЖЕРЕЛА

БЕР Георгиев, Вл. И. (Ред.) (2007), Рачева, М., Тодоров, Т. Ат. (Ред.) (2010). Български етимологичен речник (Т. I, VII). София: Академично издателство «Проф. Марин Дринов». <https://ibl.bas.bg/ber/>

ВНУС Мюллер, В. (2007). Великий німецько-український словник. Київ: Видавничий дім «Чумацький шлях».

ГВЛ Франчук, В. Ю. (2002). Галицько-Волинський літопис: текст. Котляр, М. Ф. (Ред.). *Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар* (с. 75–156). Київ: Наукова думка.

ЕСУМ Мельничук, О. С. (гол. ред.). (1985, 2006). Етимологічний словник української мови (Т. 2, 5). Київ: Наукова думка.

ЄЄ Німчук, В. В. (Ред.). (2001). Євсевієве Євангеліє 1283 року (с. 39–319). Київ: Київський славістичний університет.

ІСТ Тимченко, Є. (Ред.). (1985). Історичний словник українського язика. *Istoryčnyj slovnyk ukrajins'koho jazyka*. I. 1–2 (А–Ж). Charkiv-Kyjiv 1930 – 1932 (Т. I, s. 1–947). München: Verlag Otto Sagner.

РУС Кримський, А. Ю. (Гол. ред.). (2016). Російсько-український словник (Т. 1). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

ССМ Гринчишин, Д. Г., Гумецька, Л. Л., & Керницький, І. М. (ред. кол.). (1977). Словник староукраїнської мови XIV – XV ст. (т. 1). Київ: Наукова думка.

СУМ Гринчишин, Д. (Відп. ред.) (2008), Чікало, М. (Відп. ред.) (2017). Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. (Вип. 14, 17). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

СУМГ Грінченко, Б. (Упоряд.). (1996). Словарь української мови (Т. 1). Київ: Наукова думка.

СУМ 20 Русанівський, В. М. (Ред.). (2013). Словник української мови (Т. 4). Київ: Наукова думка.

УБС Лемтюгова, В. П. (1980). Українська-беларускі слоўнік. Мінск: Выдавецтва «Вышэйшая школа».

ФУМ Брус, М. П. (2019). Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування (ч. 2, 640). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

ЭССЯ Трубачев, О. Н. (Ред.). (1990). Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Москва: Наука.

ISSČ Internetový slovník současné češtiny verze 2.070.000 hesel, 85.000 významů, 192.000 příkladů a idiomů. © Lingea s.r.o., 2018. Všechna práva vyhrazena <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny/man%C5%BEelka?>

SJP Doroszewski, W. (Red.). (1963, 1968). Słownik języka polskiego (Т. IV, X). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

SSA Gajewska, B, Pawlus, M. (2004). Słownik synonimów I antonimów. Warszawa.

SČSA Slovník českých synonym a antonym verze 2.064.000 hesel, 95.000 významů, 215.000 synonym, 48.000 antonym. © Lingea s.r.o., 2012. Všechna práva vyhrazena <https://www.nechybujte.cz/slovník-ceskych-synonym/man%C5%BEelka>

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельська, А. М. (2019). Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
2. Брус, М. П. (2019). Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування (ч. 1, 440). Івано-Франківськ: Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

3. Брус, М. П. (2006). Становлення лінгвальної категорії жіночості. *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія*. (вип. XI–XII, с. 39–48). Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ.
4. Дяків, Т. (2013–2014). Этнокультурные компоненты микрополя «жена – женщина» в восточнославянской языковой картине мира (XI–XIX вв.). *Етнос і культура. Часопис Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: збірник науково-теоретичних статей: Гуманітарні науки* (№ 10–11, с. 104–111). Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
5. Загнітко, А. П. (2020). Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ.
6. Космеда, Т. А. (2014). Фемінізація сучасної української мови: актуалізація лексико-словотвірного класу слів – назв осіб жіночої статі. Дещо про практику їхнього лексикографування. *Космеда, Т. А. (Ред). Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика* (с. 161–173). Дрогобич: Коло.
7. Лисиченко, Л. А. (2009) Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків: Видавнича група «Основа».
8. Лисиченко, Л. А. (2011). Ці невичерпні глибини мови: монографія. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
9. Радева, В. (2010). Семейно-родственная лексика – общность и национальная специфика в славянском словообразовании (с. 236–246). *Відображення історії та культури народу в словотворенні: доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
10. Ставицька, Л. О. (2015). Гендер: мова, свідомість, комунікація. Київ: Видавництво ТОВ «КММ».

11. Сукаленко, Т. М. (2010). Метафоричне вираження концепту *жінка* в українській мові. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
12. Царук, О. (1998). Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри. Дніпропетровськ: Наука і освіта.
13. Błaszowska, H. (2016). Weibliche Personenbezeichnungen im Deutschen und Polnischen aus der Sicht der feministischen Sprachkritik.. Poznań: Wydział Neofilologii UAM w Poznaniu.
14. Markežič, T., Breznik, I. S. (2021). *Feminativi v slovenskem jeziku*. Maribor: Univerzitetna založba = University Press.
15. Nübling, D. (2009). Zur lexikografischen Inszenierung von Geschlecht. Ein Streifzug durch die Einträge von *Frau* und *Mann* in neueren Wörterbüchern. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* (37/3, pp. 593–633).

SOURCES

- BER Heorhyiev, Vl. I. (Red.) (2007), Racheva, M., Todorov, T. At. (Red.) (2010). *Bълharsky etymolohychen rechnyk [Bulgarian etymological dictionary]* (T. I, VII). Sofiia: Akademichno yzdatel'stvo «Prof. Maryn Drynov». <https://ibl.bas.bg/ber/> (in Bolhariian).
- VNUS Miuller, V. (2007). *Velykyi niets'ko-ukraïns'kyi slovnyk [A large German-Ukrainian dictionary]*. Kyiv: Vydavnychiy dim “Chumatskyi shliakh” (in Ukrainian).
- HVL Franchuk, V. Iu. (2002). Halyts'ko-Volyns'kyi litopys: tekst. Kotliar, M. F. (Ed.). *Halyts'ko-Volyns'kyi litopys. Doslidzhennia. Tekst. Komentar [Galician-Volyn chronicle: text. Kotlyar, M. F. (Ed.). Galician-Volyn chronicle. Research. Text. Comment]* (с. 75–156). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- ESUM Melnychuk, O. S. (Hol. red.). (1985, 2006). *Etymolohichnyi slovnyk ukraïns'koï movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]* (T. 2, 5). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

IEIE Nimchuk, V. V. (Red.). (2001). *Ievseviieve Evanheliie 1283 roku [Eusebius' Gospel of 1283]* (c. 39–319). Kyiv: Kyïvs'kyi slavistychnyi universytet (in Ukrainian).

IST Tymchenko, Ie. (Red.). (1985). *Istorychnyi slovnyk ukrains'koho iazyka. Istoryčnyj slovnyk ukrajins'koho jazyka. Charkiv-Kyjiv 1930 – 1932 [Historical dictionary of the Ukrainian language]* (T. I, s. 1–947). München: Verlag Otto Sagner (in Ukrainian).

RUS Krumskyi, A. Iu. (Гол. ред.). (2016). *Rosiis'ko-ukrains'kyi slovnyk [Russian-Ukrainian dictionary]* (T. 1). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

SSM Hrynchyshyn, D. H., Humets'ka, L. L., & Kernyts'kyi, I. M. (1977). *Slovnyk staroukrains'koi movy XIV – XV st. [Dictionary of the Old Ukrainian language XIV – XV centuries]*. (Vols. 1). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

SUM Hrynchyshyn, D. (Vidp. red.) (2008), Chikalo, M. (Vidp. red.) (2017). *Slovnyk ukrains'koi movy XVI – I polovyny XVII st. [Dictionary of the Ukrainian language of the XVIII – first half of the XVII century]* (Bun. 14, 17). L'viv: Instytut ukraïnoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukraïny (in Ukrainian).

SUMH Hrinchenko, B. (Ed.). (1996). *Slovar' ukrains'koi movy* (Vol. I) *[Dictionary of the Ukrainian language]*. Kyiv: Naukova dumka. (Upershe opublikovano 1907–1909) (in Ukrainian).

SUM 20 Rusanivs'kyi, V. M., (Ed.). (2013). *Slovnyk ukrains'koi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 4). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

UBS Lemtiuhova, V. P. (1980). *Ukrainska-belaruski slovnik [Ukrainian-Belarusian dictionary]*. Minsk: Vydavetstva «Vysheishaia shkola» (in Bilorus).

FUM Brus, M. P. (2019). *Feminitivy v ukrains'kii movi: heneza, evolutsiia, funktsionuvannia [Feminitives in the Ukrainian language: genesis, evolution, functioning]*

evolution, functioning]. (P. 2). Ivano-Frankivsk: Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University (in Ukrainian).

ESSIA Trubachev, O. N. (Red.). (1990). *Etymolohycheskyi slovar' slavianskykh iazykov. Praslavianskyi leksycheskyi fond [Etymological dictionary of Slavic languages. Proto-Slavic lexical fund]*. Moskva: Nauka (in Rosiian).

ISSČ Internetový slovník současné češtiny verze 2.070.000 hesel, 85.000 významů, 192.000 příkladů a idiomů. © Lingea s.r.o., 2018. Všechna práva vyhrazena <https://www.nechybujite.cz/slovník-soucasne-cestiny/man%C5%BEelka> (in Chekhiian).

SJP Doroszewski, W. (Red.). (1963, 1968). *Słownik języka polskiego* (T. IV, X). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe (in Polishcha).

SSA Gajewska, B, Pawlus, M. (2004). *Słownik synonimów i antonimów*. Warszawa (in Polishcha).

SČSA Slovník českých synonym a antonym verze 2.064.000 hesel, 95.000 významů, 215.000 synonym, 48.000 antonym. © Lingea s.r.o., 2012. Všechna práva vyhrazena <https://www.nechybujite.cz/slovník-ceskych-synonym/man%C5%BEelka> (in Chekhiian).

REFERENCES

1. Arkhanhel's'ka, A. M. (2019). *Femina cognita. Uukraïns'ka zhinka u slovi I slovnyku [Femina cognita. Ukrainian woman in the word and dictionary]*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

2. Brus, M. P. (2019). *Feminitivy v ukraïns'kii movi: heneza, evolutsiia, funktsionuvannia [Feminitives in the Ukrainian language: genesis, evolution, functioning]*. (P. 1, 440). Ivano-Frankivsk: Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University (in Ukrainian).

3. Brus, M. P. (2006). Stanovlennia lingvalnoï katehorii zhinochosti. *Visnyk Prykarpats'koho natsional'noho universytetu. Filologiiia [Formation of the linguistic category of femininity. Bulletin of the Carpathian National University. Philology]*

(Vol. XI–XII, s. 39–48). Ivano-Frankivsk: Vydavnycho-dyzainer'skyi viddil TsIT (in Ukrainian).

4. Diakyv, T. (2013–2014). Etnokul'turnye komponenty mykropolia «zhena – zhenshchyna» v vostochnoslavianskoi iazykovoï kartyne myra (XI–XIX vv.). *Etnos i kul'tura. Chasopys Prykarpats'koho natsional'noho universytetu imeni Vasylia Stefanyka. Humanitarni nauky [Ethnocultural components of the microfield "woman - woman" in the East Slavic language picture of the world (XI th – XIX th centuries). Ethnic group and culture. The journal of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University. Humanities]* (№ 10–11, s. 104–111). Ivano-Frankivsk: Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University (in Ukrainian).

5. Zahnitko, A. P. (2020). *Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk [Modern linguistic dictionary]*. Vinnytsia: Tvory (in Ukrainian).

6. Kosmeda, T. A. (2014). Feminizatsiia suchasnoï staroukraïns'koï movy: aktualizatsiia leksyko-slovotvirnoho klasu sliv – nazv osib zhinochoï stati. Deshcho pro praktyku ikhn'noho leksukohrafuvannia. *Kosmeda, T. A. (red). Henderna linhvistyka v Ukraïni: istoriia, teoretychni zasady, dyskursyvna praktyka* (c. 161–173). Drohobych: Kolo.

7. Lysychenko, L. A. (2009) *Leksyko-semantychnyi vymir movnoï kartyny svitu [The lexical-semantic dimension of the linguistic picture of the world]*. Kharkiv: Vydavnycha hrupa “Osnova” (in Ukrainian).

8. Lysychenko, L. A. (2011). *Tsi nevycherpni hlybyny movy [These inexhaustible depths of language]*. Kharkiv: Kharkivskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody (in Ukrainian).

9. Radeva, V. (2010). *Semeino-rodstvennaia leksyka – obshchnost' y natsyonal'naia spetsyfyka v slavianskom slovoobrazovanny [Family-related lexicon - commonality and national specificity in Slavic word formation]* (s. 236–246). *Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenni*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

10. Stavytsьka, L. O. (2015). Hender: mova, svidomistmь, komunikatsiia. Kyiv: Vydavnytstvo TOV «KMM» (in Ukrainian).
11. Sukalenko, T. M. (2010). Metaforychne vyrazhennia kontseptu *zhinka* v uukraїns'kii movi. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
12. Tsaruk, O. (1998). *Uukraїns'ka mova sered inshykh slovians'kykh: etnolohichni ta hramatychni parametry [The Ukrainian language among other Slavic languages: ethnological and grammatical parameters]*. Dnipropetrovs'k: Nauka i osvita (in Ukrainian).
13. Błaszowska, H. (2016). Weibliche Personenbezeichnungen im Deutschen und Polnischen aus der Sicht der feministischen Sprachkritik.. Poznań: Wydział Neofilologii UAM w Poznaniu.
14. Markežič, T., Breznik, I. S. (2021). *Feminativi v slovenskem jeziku*. Maribor: Univerzitetna založba = University Press.
15. Nübling, D. (2009). Zur lexikografischen Inszenierung von Geschlecht. Ein Streifzug durch die Einträge von *Frau* und *Mann* in neueren Wörterbüchern. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* (37/3, pp. 593–633).

Брус М. П. Концептуалізація образу дружини в сучасній мовній картині світу. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2023. Вип. 59. С. 107–126.
DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2023.59.09>